

تاریخ عثمانی انجمنی

۱ نیان
۱۳۳۲

بدنچی سنه
نومرو ۳۷

مجموعہ سی

خوارز مشاهدن جلال الدين منكبرتي

مقدمه

اسلام بادشاهلرينك مشهورلرندن برى بولونان د جلال الدين منكبرتي، خوارز مشاهك ترجمه حالى مشاراليك منشيرلندن د شهاب الدين محمد، النسوي د سيرة السلطان جلال الدين منكبرتي، عنوانيله ۶۳۹ تاريخنده يازمش ايدى . بو اثرک متن عربيى ۱۸۹۱ سنه سنده پارسده طبع اولونمش ومؤخرأ موسيو د هوداس، طرفدن فرانسجه يه ترجمه ايديلوب ۱۸۹۵ تاريخنده طبع ونشر اولونمش ايدى . عمالك عثمانيه نك بعض جهاتنه ودولت عثمانيه نك اوائل احوال تاريخيه سته تعلق بولنان بويله بر اثرک محتوياتى بزجه موجب استفاده اولور اميديله خلاصة ترجمه يه نقله باشلادق. بالالتزام جمله لرى قيصه قيصه كدك. ممكن اولايلىديكى قدر ترجمه كلهلر قوللاندق .

اديب اعظم كمال بك مرحومك آثار مخلصه سندن برى اولان و جلال الدينك مزاي و اوصافى مصور بولونان د جلال، تياتروسي شو دور مسعود مشروطيته موقع تماشا يه وضع اولوندى . اما جلال كيم ايدى؟ نه ايدى؟ نه اولدى؟ بوكا دائر بر مقاله جك ييله يازلامدى . عجز مزى اعترافله برابر د جلال، ك و باباسنك احوال و اطوارنى و او زمانك اخلاقى بك ابي تعريف ايدن بو اثرک مختصر ترجمه سنى نشر ايله بو خدمتى ايفايه يلتندك .

«جلال» ك ترك آدی اولان «منکبرتی - منکوبرتی» نك
 معناسی «الله ویردی» دیمکدر (منکو - الله، برتی - ویردی) .
 منجم باشی احمد اقدی «جامع الدول» نام عربجه تاریخ معتبرنده
 «جهان ارا» دن نقلاً منکوبی منك - به نك برتی - بورونلی (یعنی
 بورونی بنکلی) صورتنده ضبطله سبب اوله رق جلالک بورونی اوزرنده
 بر بن وار ایدی (۱) دییور ایسه ده بزجه قول اول مرجحدر .
 بو اسم بشقه طرزده ده یازلمشدر .
 اعلامك یعنی اسم خاصلرك املارنده متن عربی به اتباعله «جنکین» ی
 «جنکز» و «اوزبك» «ازبك» شکلنده یازدق .
 ایجاب ایدن یرلرده بعض حاشیه لر علاوه ایله دك .

*
**

بعد ادای ماوجب علینا

«نا» لی منشی «محمد» دیرکه تا آدم اوغللرینك دنیا یوزینه
 یایلماسدن بو کونه قدر کچمش ملتلك تاریخلرینی اوقویوب آکلادم که
 هر مؤرخ کندندن اول کلن مؤرخك نقل ایتدیکی وقایعی آاز بر زیاده
 و یا خود نقصان ایله حکایه ایتکده و آندن سوکره زمانه قدر اولان
 وقایعی ثبت ایلکده در . بو صورتله تحریر وقایع خوش کوریه بیلور
 ایسه ده درجه کافیه ده دکلدر . خبر ایله خبر آرمه سنده نه قدر فرق واردر؟
 کوز ایله کوریلن ایله اثرندن استدلال اولونان وایشیدیلن وقایع بر میدر؟
 «ابن اثیر» آدیله بیلنن «علی» نك «الکامل» آدی تاریخ کتابی
 اسمنه مطابق بولدم . «علاءالدین محمد» ایله اوغلی «جلال الدین
 منکبرتی» حقارنده «الکامل» ده یازیلی اولان وقعه لر ی دقتله اوقو -
 دینمده مؤرخك پك آاز خطاسی اوله رق هیچ بر وقعه مهمه یی

[۱] انما قبل منکبرتی لحال کانت علی افئه . کذا فی جهان ارا

اونو تماش اولدیغنی آکلادم. اثبات آتاردن غرض اہم خبرلرک ادامہ سی و تجربہ و اعتبارک افادہ سی اولوب بونلردہ «جلال الدین» ک تاریخندہ موجوددر. بو ذاتک طالعی کاه یوکسلک، کاه آلملق جہتیلہ بر مثل دہا تاریخندہ بولونماز، اون برسنہ ظرقندہ اون درت محاربہ مشہورہ دہ بولنش و بو ائنادہ بلاد ترکدن ہندہ و ہنددن بلاد رومہ کیش و کاه اوج اقبالہ صعود، کاه درکۂ ادبارہ سقوط ایتشدہر. شیمدی کوردیکم یاخود کورنلردن ایشیتدیکم او وقمہ لری نقل ایدہ جکم.

خوارزمشاہ دولتک ابتدای ظہورندن «تکش» ک اوغلی سلطان محمدک زمانہ قدر اولان اخباری شرق فاضلرندن چوغی یازمشلر و حکمدارلرینک ناملرینی ابقا ایتشلردہر. مشارالہ محمد پدردن ارنا نائل اولدیغی خراسان و خوارزمہ «عراق»، «مازندران»، «کرمان»، «مکران»، «کیش»، «سجستان»، «غور»، و «غزنہ»، «وبامیان» بلادینی ہندہ قدر آلوب ضم ایلدی. بو فتوحات محاربات ایلہ دکل، محضا سلطان محمدک ہیبتی ایلہ حصول بولدی. خطا و دیگر ملوک ترک و ماوراء النہر ایلہ ایتدیکی محاربہ لری قزاندیغدن درت یوز قدر شہر ممالکی آرمہ نہ کیردی. فارس ملکی اتابک سعد بن زنگی بی اُسیر و آذربایجان حکمداری ازبک بن محمدی امرینہ مطیع ایلدیکندن فارس، اران، آذربایجان، تادربند شروانہ قدر اولان ممالکدہ منبرلردہ خطبہ دہ نامی ذکر اولوندی. تاتار بلیہ سی ظہورینہ قدر سلطان محمدک فتوحاتی کوندن کونہ آرتدی. تاتارلرک ظہوری ہم سلطان محمدی ہم فتوحاتی آلت اوست ایتدی. تاتارلرک منشائی و ابتدای خروجلرینی بیان ایچون بر مقدمہ ذکر ایتک لابددہر.

۱. تاتارلر، مبدأ اصلری، منشأ لری (وطنلری)

چین مملکتی کنیش بریر اولوب دوری آلتی آیلق بر مسافدرکہ.

یو کسک طاغوره، کنیش ایرماقلره راست کلدکجه کیلن بر دیوارله محاطدر. اسکیدنبری چین آلتی قسه آیرلش وهر جزئی بر آیلق مسافه اولوب خان اعظمه نیابه بر خان طرقدن اداره اوله کلسدر. سلطان محمدایله معاصر اولان خان اعظم و آلتون، خان ایدی. بو حکمدار یازین «طماچ» ده وجوار یایلاقدرده اقامت ایدر، قیش کلنجه کشمیری تحدید ایدن جهندن «کنک - غانز» نهرینی کچرک مثلی بولونمایان قیشلاقدره کیدر ایدی. خان اعظم قیشلاقدره بولندینی صرمده آلتی خان چینک محافظه‌سده قالور ایدی. او عصرده بو خانلر آرمسده «دوشی» خان اسنده بری وار ایدی که «تمرچی» قیله سندن اولان جنکز خانک عهمنی (استانبول تعیرنجه خاله‌سنی) تزوج ایتشیدی. شروغدر ایله مشهور اولان «تمرچی» عشرتی یازی قیرلرده، قیشی «آرغون» نام قیشلاقدره کچیر ایدی. آلتون خانک چینده بولنمادینی بر صرمده دوشی خان اولدی. جنکز خان عهمنی تعزیه یه کتدی. مرقومه یکننی همحدودی بولان «کشلوخان» ایله «جنکزخانه» کوندردی. وکندینک اولادی اولدیغندن یکننی (که بالاخره جنکز عنواتی آلسدر) زوجی یرینه تدویر امور اقامه ایدم جکندن معاونلرینی طلب ایتدی. خانلرده تصویب ایتدیلر. آلتون خانک عودتنده بو ایشک حصوله یاردم ایدم جکلرینی وعد ایلدیلر. آلتون خان کلدیکنده بوایشه منفعل اولدی. کشلوخانله جنکزخانلری طرد و تحقیر ایتدی. بونلرک اوچی اتفاق ایدوب آلتون خانه عصیان ایتدیلر.

۲. ایکی آرقداشیه برابر عصیانلرینی متعاقب جنکز خانک

حالی نه یه منجر اولدینی بیانده در

آلتون خان بو اوچ عاصی بی تهدیده، سوزله اطاعته کتیرمک

ایستہ دی ، ممکن اولامادیندن عسکر چکدی . فنا حالہ منہزم اولہرق
 « کک » ، نهرینک ماوراسہ چکدی ، آلتون خان صلحہ واغب اولقلہ
 بدندہ بولسان جزئی ممالکہ قانع اولہرق مصالحہ اولدی . اوچ متفق
 متحدآمالکی اداره ایتمکده ایدیلر . جنکز خان وفات ایتمکله رأس
 ادارهده ایکی متفق قالدی ، آلتون خاندن آرتق هیچ برکونا قورقورلی
 قالمادیندن « بلاساقون » ، عسکر سوق ایله ضبط ایتدیلر . جوارینده
 اُلدہ ایلدیلر . بوسرہده « کشلو » ، خاندہ اولدی ، برینہ اوغلی « کشلو »
 خان یکدی . یکی « کشلو » ، خان یک کنج ایدی . جنکز بونکله
 مرشینده ماوی اولق ایستہ دیکندن آرم لرنده اختلاف ظهور ایتدی .
 « کشلو » ، خان اتفاقدن آیرلدی .

۳ . جنکززدن آیرلقدن صوکرہ کشلو خانک حالی

نہ اولدینی بیاندهدر

« کشلو » ، خان جنکززدن آیرلقدن صوکرہ « قیالق » ، « المالق » ،
 حدودینہ کتدی . ممالک مذکورہ صاحبی « ممدو » ، خان ایله مصالحہ
 ایتدی . بوسرہده خطا ملکی خان خانان « کورخان » ، سلطان محمد
 خوارز مشاء ایله ایتدیکی صوک محاربہدن منہزماً علی المجله کاشغر
 حدودینہ گلش ایدی . ممدو خان کشلو خانی کاشغرہ کیدوب کور خانی
 طوتمنه اقاع ایتدی . کشلو خان ممدو خانلہ برابر کیدوب کور خانی
 طوتدیلر . تختہ اجلاس ایتدیلر . کشلو خان کافہ اموری کور خانہ
 عرض ایدر ایسده تلی ایتدیکی امرلرک یک آرنی اجرا ایدر ایدی .
 سلطان محمد خوارز مشاء کور خانک اسیر آلدینی خبر آلتجہ کور
 خانلہ برابر تزوجنہ طالب اولدینی کریمہنک و خزینہ لرینک کندینہ
 کوندرلسی ایچون کشلو خانہ خبر کوندردی . کشلو خان صورنا اطاعت

کوستره رک بر طاقم هدایا کوندرمکله اکتفا ایتدی . کور خان و کریمه سنی کوندرمه دی . ذاتاً کور خاندە کیمک ایتهمیور ایدی . سلطان محمد خوارزمشاه صوک دفعه کوندردیکی « نسا » لی امیر محمد بن قرا قاسم اسنده کی بر ایچی ایله کشلو خان تهید ایتدی . بو ایچی بی شدت لسان استعمال ایتدیکندن طولای کشلو خان حبس ایتدی . سلطان محمد عا کردن آلتش بیک سواری انتخاب ایدوب کشلو خان علیه سوق ایتدی که خان خانانی تخلص ایتون . اولجده دیگر سواری قطعانی سوق ایتش ایدی که بونلر کاشغرده کشلو خان ایله ایتدکلی محارباتک چوغنی قزانمشلر ایدی .

۴ . کشلو خانک جنکز خان اوغلی دوشی خازیدیلە

آلتیوز اون ایکی سنه سنده هلاک اولسی

(ابن اثیر یا کلس اولارق بو وقعه بی ۶۱۶ ده ایراد ایتشدور .)

کشلو خانک « کاشغر » و « بلاساقون » ی ضبط ایتدیکی و کور خان طوتدینی خبری جنکز خانه واصل اولجده بکرمی بیک آتو ایله اوغلی دوشی خان کوندردی . عین زمانده سلطان محمد آلتش بیک آتو ایله کشلو خان علیه حرکت ایتش ایدی . ازغر نهری کنارینه مواصلتده نهری طونمش بولدیفندن کچمیدی . موسم مرور کلنجه به قدر منتظر اولدی . صکره کچدی . کشلو خان آرامغه قویولدی . بو صره ده بر طلیعه کلوب دوشی خان کشلو خان ایله ایتدیکی محاربه بی قزاندینی و کشلو خان تلف ایتدیکنی و دوشی خان عکری یقینه بولوندینی خبر ویردی . دوشی خان خوارزمشاه حضورینه بر آدمی کوندروب حدودینه تجاوز ایتسی دشمن مشترکلی بولان کشلو خانک محوی ایچون اولدینی و مال غنیمتی ایتلرسه محاربه ده بولانلره اهدا ایتلرخی ،

ایترلر ایسه بر آدم کوندروب آدیرمه لرینی و پدری جنکیز خان کندیسی سلطان محمد خوارز مشاء عکریه مصادف اولورسه مخالف ادب بر حرکتده بولنماماسی و سلطانه اطاعت ایتمه‌سی توصیه ایندیکنی افاده ایندیردی . سلطان محمد : « جنکیز خان سکا محاربه ایتمه‌کی امر ایندی ایسه الله تعالی بکا سکلده محاربه اینجکی امر ایندی . چونکه شرکده اشتراککیز اولغله سنک ایله کشلو خان و کورخان آره‌سده بر فرق یوقدر ، دیه خبر کوندردی . بونک اوزرینه حرب باشلادی . غالب مغلوب بللی اولمایارق آقشام ایکی طرفده اردوگاهلرینه چکلدی . دوشی خان عکری کیجه اردوگاهلرنده آتش یاقه‌رق ساووشوب کتدیله . ایکی کونلک یولی برکیجه‌ده کدیله . جنکیز عکرینک بسانلی سلطان محمدک قلبنده یر ایندی .

سلطان محمد سمرقنده عودت ایندی . معیتده جریده بولونمش اولاندردن « بوجی پهلوان » ، « قتلخ خان » ، و « اغل حاجب » ، « اینانج خان » ، عنوانلرینی اعطا ایندیکی کبی دیگرلرینه ده مکافات وپردی . تاتارلرک مبدائی شرح ایدرکن مادام که سلطان محمدک وقایعندن برنبذه بحث ایندک . مشار الیهک آخر سلطنته قدر اولان اخباری‌ده ذکر ایده‌لم . صوکرده غرض مقصودمن اولان « جلال‌الدین » ، ک تاریخنی یازارز .

۵ . آلتی یوز اون دوت سنه‌سده سلطانک بلاد عراقه

قصه ایتمه‌سی ذکرنده‌در

سلطان محمدک عظمت و فخامت شانی آرتمش و سواری عکرینک مقداری درتیوزبیکه یاقلاشمش ایدی . بغدادده آل سلجوقک و قتیله حائر اولدقلری حکم و ملک حقوقک کندینده ویرلمنی سلطان محمد

خليفة دن طلب ايتدی . ماوراء النهرده وترکستانده مشغول اولدینی بغدادده معلوم اولدیغندن سلطان محمد جواب رد ویرلدی . سلطان محمد قاضی مجیرالدین ، عمر بن سعد الخوارزمی نی بو مقصدله دفعتله بغدادده کوندرمشیدی . قاضی مشارالیه دن ایشیتدم ، صوک دفعه ایلیجیلکله کتدیگمده جواب قطعی رد آلام . سلطانہ نصایحده بولنقی اوزره شیخ شهاب‌الدین السهروردی بنمله برابر کلدی . سلطان محمد شیخه زیاده احترامده بولوندی . شیخ سلطانک حضورنده بنی عباسه اذیت اولنماماسی حقنده بر حدیث شریف نقل ایتدی . سلطان، بنی عباسدن کیسه یه اذیت ایتدیکنی وبو حدیثی محببده بنی عباسدن بر چوق کسان بولونان خلیفه یه نقل ایتک دها موافق اولاجنقی سویلدی . شیخ بولنرک حبسی اصلاح امت ایچون اولدیغنی بیلدیردی . سوز اوزادی ، بر نتیجه حاصل اولمادی ، سلطان محمدک قافله حجاجة اسماعیلیه دن جلال‌الدین الحنک قافله سی طریق مکده تقدیم ایدلیدیکی خبری یاره یه طوز سربمک قیلندن اولدی . شهاب‌الدینک عودتندن صوکره قافله حجاجة استقباله کیدن وعراقده سلطانک قائممقامی بولنان « اغلش الاتابی ، یی حاجی قیافته کیرمش اسماعیلرک قتل اوزرینه عراقده سلطانک خطبه سی منقطع اولنله سلطان خطبه نک نامه اعاده سی ایچون حرکت ایتدی .

۶ . سلطانک عراقه کیتمه سی واوراده جریان ایدن

وقایع ذکرنده در.

عراقده سلطانک نامه اجرای حکومت ایدن « اغلش ، قتل اولوندیغنده « اران ، « آذربایجان ، صاحبی ازبک بن محمد ایله فارس صاحبی سعد بن زنگی عراقه طمع ایتدیلر . ازبک « اصفهان ، ی ،

سعدہ «ری، قزوین، خوار، سمنان» ی وجوارینی ضبطایتدیلر۔ سلطان محمد سمرقندہ ایکن بو خبرلری آلدی۔ یانہ یوز بیک منتخب عکر آلوب قصور عسکرینی ماوراء النہرہ وئفور ترکدہ برافہرق حرکت ایتدی۔ «قومس» مواصلندہ اون ایکی بیک کریدہ عکر استصجاب ایدوب جبل بزرکہ کلدی، سعد ایلہ اورادہ قارشو۔ لشدی۔ حرب باشلادی۔ سلطانک اردوسی اولدینی تحقق ایدنجہ سعدک عاکری فرار ایتدی۔ سعدہ اسیر ایدلدی۔ سلطانک ہمدانہ مواصلندہ سعد ملک نصرۃ الدین محمد بن بیشتکین وازبکک وزیر «دندان» لقیلہ معروف ربیب الدین ابوالقاسم بن علی اسیر اولارق برابر ایدی۔

۷. اتابک ازبکک حالی، «اصفہان» دن چیقیشی،

طلوتلق اوزرہ ایکن قور تولشی

یوقارودہ آدی کچن وزیر ربیب الدین زمانسک بیوکلرندن وایلرو کلان دولت آدملرندن ایدی۔ جلال الدین «آذربجان» و «اران» ی ضبط ایتدیکنده ربیب الدین حکومت ایشلرندن آل جکمش اونی مدرسہ ایدہ رک طاعت و عبادتہ مشغول اولش ایدی۔ بو ربیب الدیندن ایشیتدم۔ «ازبک اصفہاندہ بولونمقدہ ایکن» سعد، ک اسیر ایدلدیکی خبر آنجہ پایتختہ دونمکدن باشقہ بر چارہ بولامادیندن یولہ جیقدی۔ ہمدانہ بر کونلک یولہ سلطانی «ری» دہ یاخود «اصفہان» متوجہاً یولہ زعم ایدرکن ظنی خلافتہ ہمداندہ اولدینی و بوللرہ کوزجیلر، جاسوسلر براقدیردینی خبر آلدی۔ شاشیروب قالدی۔ آدملریلہ مشاورہ ایتدی۔ کیسی اصفہانہ دونہ لم، کیسی یکلک یوکلہ آذربایجانہ کیدہ لم دیدیلر۔ بندہ جواردہ بولونان و مناعت و متاتی ایلہ مشہور

واوزمان ازبکک مالک‌کنندن معدود اولان قزوین قلعه‌سینه کیرمه‌یی
توصیه ایتدم . ازبک بو فکری قبول ایتدی ، عسکرینک چوغنی
یوکلری ، خزینهلری ایله برابر نصرة‌الدین محمد بن بیشتکین وداعتیله
تبریزه کوندردی . (مابعدی وار)

عربیجه مؤلفی : ترکیجه‌یه خلاصه ایدنلر
محمد المنشی النسوی یوسف ضیا احمد توحید

